

DOĞUDAKİ ROMA'NIN BİZANSLAŞTIĞI DEVİR:

I. JUSTİNİANOS DÖNEMİ

Abdullah KAYA *

Özet: Asya ve Avrupa topraklarının birleştiği bölgede kurulmuş olan Bizans, yanı başında kurulup dünyanın büyük bir coğrafyasına hâkim olan Osmanlı gibi bir cihan devleti olmuştur. Siyaset, ticaret, sanat, kültür ve medeniyet açısından büyük bir öneme haiz olan Bizans İmparatorluğu, dünyanın en uzun soluklu devletlerinin başında gelmektedir. On asırdan fazla hüküm sürmüş olan Bizans İmparatorluğu hanedanlıklarla yönetilmiştir. Avrupa, Afrika ve Asya topraklarında hüküm sürmüş olan bu devletin doğudaki düşmanları önceleri Farşlılar iken Hz. Ömer'in İran'ı almasıyla daha sonraları Araplar olmuştur. Bizans'ın batıdaki düşmanları ise Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara gelen Türkler ve onların önünden kaçan Barbar kavimleridir. Bu kavimlerin sebep olduğu göçler sonucunda Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştı. Daha sonraları bu kavimlerin saldırıları sonucunda batıdaki Roma yıkılmıştır. Doğudaki Roma'nın devamı olarak görünen Bizans'ın ise ne zaman kendine özgü bir yapıya kavuştuğu her zaman merak konusu olmuştur. Bizans'ın müstakil bir hüviyete kavuşması kimilerine göre Konstantinopolis ya da bugünkü söylemiyle İstanbul'un kuruluşuyla, kimilerine göre de Roma'nın ikiye ayrılışı yahut Batı Roma'nın yıkılışıyla olmuştur.

Bizanslılaşma ise Bizans'ın kuruluşu gibi kolay olmamıştır. Roma'dan Bizans'a geçişin bir anda olması mümkün olmadığından, bu türden değişim süreçleri için uzun yıllara ihtiyaç vardır. Biz de bu çalışmamızda doğudaki Roma'da yaşanan değişim sürecinin özellikle I. Justinianos devrinde belirgin bir hâl almaya başladığını inceleyip o günün olaylarıyla açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Roma, Bizans İmparatorluğu, I. Justinianos, Theodora, Konstantinopolis, Hipodrom.

The Period of Byzantinisation of Rome in the East: Justinian I. Era

Abstract: Byzantine, found in the area where lands of Asia and Europe come together, became a world empire like the Ottoman Empire, found next to it and ruled a great deal of lands of the world. The Byzantine Empire having a great importance with regards to politics, commerce, art, culture and civilisation, was

* Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Sivas.

the primary one of the empires, the most long-running ones in the world. The Byzantine Empire, reigned nearly more than ten centuries, was ruled by dynasties. While the enemies of this empire, reigned in the lands of Europe, Africa and Asia, in the east were Persians, later on their enemies were Arabs after Hadrat Umar took Iran. As to the enemies the Byzantine Empire in the west, they were Turks, come to the Balkans from the north of the Blacksea, and Barbarian tribes, escaped before them. As a result of the immigrations caused by these tribes, the Roman Empire split in half. Afterwards, as a result of the raids of these tribes, the Rome in the west fell. As to the Byzantine Empire, seen as a sequel to the Rome in the east, it has always been an enigma that when the Byzantine Empire had its own structure. According to some, having a separate identity of the Byzantine Empire occurred with the foundation of Constantinople or Istanbul, as it is called now, while for some, with the severance of Rome or the fall of West Rome.

As to Byzantinisation, it was not as easy as the foundation of the Byzantine Empire. Passing from Rome to the Byzantine Empire instantly was not possible. For such a period of change, long years are required. In this paper we examine that the period of change in the Rome of east became evident especially in the Justinian I.Era and try to explain it with the events of that time.

Key Words: Rome, The Byzantine Empire, Justinian I., Theodora, Constantinople, Hippodrome

Giriş

Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, tarihte ne kendisini “*Bizans*”¹ olarak adlandıran bir devlet, ne de kendilerini “*Bizanslılar*” olarak gören bir halk vardır. Bizans İmparatorluğu yaşadığı süre boyunca hiçbir zaman kendisine “*Bizans*” dememiştir. XIX. yüzyılın modern tarihçileri tarafından “*Bizans*” olarak adlandırılan Doğu Roma, çoğunluğun kabulüyle Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır.

¹ “Bizans” isminin ortaya çıktığı “*Bizantion*” adını “*Byzas*” adlı bir kişiye bağlayan birkaç öykü vardır. Bu ismin tarih öncesine dayanan efsanevi hikâyesine göre, o günlerde koloni şehri olarak kurulan “*Bizantion*” kenti adını “*Byzas*” adındaki bir kral yahut kumandan almıştır. Akademik anlamda bu isimlendirme XVIII-XIX. yüzyıllarda bu devleti nitelemek adına tekrar ortaya atılmıştır. Doğu Roma için sonradan söylenen “*Bizans*” adlandırması da buradan kaynaklanarak günümüzde yaygınlık kazanmış ve “*Bizans İmparatorluğu*” tanımlaması ile literatüre girmiştir. (Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012, s.25; Bir diğer rivayete göre de “Bizans” adını ilk olarak XVI.yüzyılda Hieronymus Wolf (1516-1580) *Corpus Historiae Byzantinae* (yıl 1557) adlı eserinde Doğu Roma’yı ifade etmek için kullanmıştır. Bu isim daha sonraları yaygınlık kazanmıştır; Bu devletin Yunanca adı ise “*Basilia tön Romania*” (Roma İmparatorluğu) veya sadece “*Romania*” dır. (İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul 2006, s.44.)

Bununla birlikte, kimileri Bizans'ın başlangıcını "Konstantinopolis" şehrinin 330'larda kuruluşuna kadar götürmektedir². Bizans, Roma İmparatorluğu'nun doğu topraklarındaki devamı olarak Balkanlar, Anadolu, Suriye, Kafkaslar, Mısır ve Filistin topraklarında -İstanbul'un fethine kadar- on asırdan fazla hüküm sürmüş, dünya tarihinin en uzun soluklu imparatorluklarından. Roma İmparatorluğu'nun doğudaki bakiyesi olan Bizans, kendisini dünyanın merkezi, Konstantinopolis'i Roma'nın ardılı ve ülkede her ne kadar Yunanca konuşulsa da vatandaşlarını da "Romalılar" olarak telakki etmiştir³. İlk İmparator I. Konstantinus'tan sonra başa gelen imparatorlar çoğunlukla "Roma İmparatoru" unvanını (Herakleios döneminde Grekçe olan "Basileos" unvanı kullanılmıştır) alarak Roma'nın tek halefi ve tek varisi olma hakkını tarih boyunca sürdürmeye çalışmışlardır⁴. Ne var ki, merkezi doğuya nakledilen devletin ordusu ve idare tarzı Romalı, dili ve kültürü Latin'di. Bu yeni muhitte ise çoktan beri burada yerleşmiş bulunan Yunan dili ve kültürü ile doğunun saray, devlet göreneği ve teşrifatı bunlara eklenecektir. Ayrıca IV. yüzyılda devletin dinleri arasında serbest bırakılan Hristiyanlık da kuvvetlenince, gelecekteki Bizans toplumunu oluşturan unsurlar tamamlanmış olmaktadır. Yunan kültürünün çok güçlü olduğu bu bölgede, kurulan Bizans'ın hâkimiyeti altında bulunan halklar Asyalıdır⁵. Bizans'ta hâkim unsur olacak yeterli çoğunluğa sahip etnik bir grup yoktur⁶. Zamanla Roma, Asya ve Yunan gelenekleri birbirinden etkilenmiştir. Doğu Roma, ilk olarak I. Justinianos döneminde Bizanslaşmaya başlasa da gerçekte VII. yüzyıla kadar Roma İmparatorluğunun geleneklerini sürdürmek durumunda kalmıştır⁷. Doğu Roma, VII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar yeni siyasal ve kültürel tarzlar geliştirmiştir⁸. Bu yeni siyasal meşruiyet anlayışı,

² Ekrem Işın, "Bizans Yok Demekle Bizans Yok Olmaz", *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*, S. 69-70, İstanbul 2001, s.94; www.tayproject.org/downloads/Bizan-EA.pdf. (E.T: 23.12.2012).

³ M.V. Levtchenko, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, İstanbul 2007, s.12-33 ; Judith Herrin, *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (Çev.Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul 2010, s.22 ; Cyril Mango, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul 2008, s.9; Ernest Barker, *I. Justinianos'tan Son Palaiologos'a Kadar Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü*, (Çev. Mete Tunçay), İstanbul 1982, s.44-45; Ekrem Işın, "Bizans Yok Demekle Bizans Yok Olmaz", s. 94; Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)*, Ankara 1989, s.5 .

⁴ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara 1999, s.25; www.tayproject.org/downloads/Bizan-EA.pdf. (E.T: 23.12.2012).

⁵ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu*, s.5 .

⁶ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (Çev. A.Gökce Bozkurt), İstanbul 2010, s.10 .

⁷ Hem Roma İmparatorluğu hem de Bizans'ı besleyen tahıl ambarları kuzey Afrika ve Mısır'ı, Güney İtalya'yı, Filistin'i, Ağrı Dağı'na kadar Anadolu'yu, bugünkü Yunanistan'ı ve Balkanlar'ın büyük bir bölümünü idare etmekteydi (Judith Herrin, *Bizans*, s.23).

⁸ Judith Herrin, *Bizans*, s.23 .

Bizans'a Antik Yunan ve Latin Roma'dan farklı olarak bir şark devleti karakterini kazandırmıştır. Kaynağında ise zannedildiği gibi Hristiyan-Ortodoks teolojisi değil, bizzat doğu kültür ortamının geliştirdiği siyasi felsefe vardır⁹.

Pagan olan Roma devleti, Hristiyanlığın yayılışıyla üstünlüğünü Konstantinopolis'e kaptırmıştır. Konstantinopolis'in saltanatı, kimilerine göre Bizans tarihinin başlangıcı olmuştur. Ama Roma ile Bizans tarihleri arasında belirgin bir kesintinin olmadığını da unutmamak gerekir. Bizans tarihi üç asra yakın bir süre -I.Justinianos'un, İmparatorluğun birliğini yeniden sağlamak konusunda başarısızlığına kadar- Roma İmparatorluğu'nun devamı gibi görünür. Bu üç yüzyıl boyunca, Roma'nın ve barbar istilalarıyla karşı karşıya olan Yunanistan'ın mirası, yavaş yavaş Bizans'a aktarılmıştır. Derin etkilerle işlenen bu devlet, Bizans İmparatorluğu'nun temel özelliklerini oluşturmuştur¹⁰. XIX yüzyılın ikinci yarısında Avrupa bilimi, Roma ile Bizans (diye adlandırılacak olan devlet) arasında farklar olduğunu görmüştür. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Romalılar paganist, Rumlar¹¹ ise Hristiyan; buna ilaveten resmi dil, Roma'da Latince iken VI. yüzyıldan itibaren Doğu Roma'da tamamen Grekçe olmuştur. Devlet mekanizması noktasında pek çok farklılıklar vardır. Örneğin Cumhuriyet'ten kalma kültürel ve idari unsurlar Roma'nın batısında varken doğusunda yoktur. Bu yüzden Avrupa bilim çevreleri, her iki devlet şeklini ayrı isimlerle anmak için bu devlete yeni bir tanımlama getirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Neticede Doğu Roma'nın başkenti Bizantium şehri olduğu için buna Bizans İmparatorluğu demişlerdir¹². Bizans, tarih açısından Roma tarihinin bir devresi, devlet olarak ise Roma İmparatorluğu'nun bir devamıdır¹³. Roma'nın varisi Bizans iken; Bizans'ın varisi ise Yunan ve Slavlar olmuştur.

Tarihçi Arnold Toynbee'ye göre Bizans Uygarlığı; Batı, Çin ve Antik Yunan gibi dünyanın büyük uygarlıklarından birisidir¹⁴. Bizans, Doğu Akdeniz'deki tüm ülkeleri, Balkanları ve Batı Avrupa'yı Orta Çağ'lar boyunca

⁹ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.10 .

¹⁰ Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, (Çev. Galip Üstün), İstanbul 2004, s.13 .

¹¹ Rum-Rûm; Roma ve Bizans İmparatorluklarına delalet eden bir tabir olup, bazen Romalılar devleti için bazen de Bizanslılar için kullanılmıştır. Sonraları özellikle doğulular tarafından bu kelimeyle Bizans kastedilmiştir. (Franz Babinger, "Rum-Rûm", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1960, s.766)

¹² Ekrem Işın, "Bizans Yok Demekle Bizans Yok Olmaz", s.94; John Freely, *Saltanat Şehri İstanbul*, (Çev.Lale Eren), İstanbul 1999, s.98.

¹³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.25.

¹⁴ Speros Vryonis, "*Bir Dünya uygarlığı Bizans*", (Çev. Zariye Biliz), *Cogito*, S. 17, İstanbul 1999, s.37.

etkilemiş bin yıl süren bir uygarlıktır¹⁵. Bizans, bir geç Roma-Helenistik-Hristiyan-Doğu kimliğine kavuşmuştur¹⁶. Bizans olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu, Helenistik kültür ile Hristiyanlık inancının Roma devlet şekli ile bileşkesinden oluşan sentezin bütünüdür. Eğer bu unsurlardan birini dahi çıkaracak olursak Bizans'ın varlığından bahsedemeyiz. III. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda yaşanan krizlerin devlet merkezini doğuya kaydırması ve devletin Hristiyanlaşması Bizans'ın kuruluşunu başlatan iki önemli olaydır¹⁷.

Runciman, İmparatorluğun önceleri Hristiyan iken sonradan Grek İmparatorluğu halini aldığını savunur. İmparatorluk doğuya taşınsa da, Grekçe konuşulsa da, kanlarında Roma kanı bulunmasa da, kanunları bakımından Romalı kalmışlar ve halkı da kendisini Roma vatandaşı olarak görüp Roma'nın varisi olarak saymışlardır¹⁸. Ayrıca, Roma sanatı da Bizans İmparatorluğu'nda tamamen bakidir. Daha doğrusu Büyük Roma medeniyetinin son kalıntıları, Bizans surları içinde dindarâne ve sanatkârane bir ihtimam ile muhafaza edilmiştir¹⁹. Antik geleneklere sıkı sıkıya bağlı kalmak Bizans İmparatorluğu'nun özel bir kudret kaynağıdır. Bizans, Grek kültürü geleneklerine dayanmak suretiyle on asırdan fazla dünyanın en önemli kültür ve aydınlanma merkezlerinden birisi olarak hayatını sürdürmüştür. Roma geleneklerine sahip çıkarak Orta çağ dünyasında üstün durumunu koruyabilmiştir²⁰. Bizans uygarlığının Yunan ve Hristiyanlık olmak üzere iki doğası bulunsa da temelini Roma'nın antik kültürü oluşturmaktadır. Zamanla meydana gelen Bizans kültürünü tarihçiler üç evreye ayırmaktadırlar. 330 yılında başkentin Konstantinopolis adını almasından 726 veya 730'da İkona kırıcılığın başlamasına (İkonlara tapma konusunda çıkan iç savaşa) kadar geçen süreye "*Erken Bizans Dönemi*", 843'te İkona kırıcılığın sona ermesinden 1204'te Konstantinopolis'in Haçlılar tarafından yağmalanmasına kadar olan süreye de "*Orta Bizans Dönemi*" denilmektedir. 1261'deki Latin istilasından yani Palaiologoslar Dönemi'nden 1453'te İmparatorluğun çöküşüne kadar geçen devreye ise "*Geç Bizans Dönemi*" adı verilmektedir. Tarihçilerin geneli

¹⁵ Judit Henrrin, *Bizans*, s.19; Cyril Mango, "Bizans'ın Bıraktığı İzler...", (Çev. Ahu Antmen), *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*, S.69-70, İstanbul 2001, s. 9.

¹⁶ Gümeç Karamuk, "Dağılmış Roma İmparatorluğu'nun Alanında Roma Zihniyetinin izleri", *Belleten*, C.LXVIII, S.253, Ankara 2004, s.628-629.

¹⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.25.

¹⁸ "İstanbul'un Sükutu", (Trc.O.Şaik Gökyay), *İstanbul Enstitüsü Dergisi* II, İstanbul 1956, s.185.

¹⁹ Ahmet Refik, *Bizans İmparatorçeleri*, 1331, s.9.

²⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.30.

Bizans'ın başlangıcı için 330 yılını aldığından, 330-726 yılları arasını "Erken Bizans Dönemi" olarak adlandırmaktadırlar²¹.

Doğudaki Roma'nın Bizanslaşması 330-726 yılları arasındaki "Erken Bizans Dönemi'ne" rastlamaktadır. *Erken Bizans Dönemi'nin* en önemli bölümünü ise I.Justianus'un saltanat devri oluşturur. Biz bu çalışmamızda Bizanslaşmanın I.Justianus'la belirginleşmeye başladığını ve eğer bu dönüşüm ve değişim için bir başlangıç tarihi verilecek olursa onun bu tarihler arasında olduğunu göstermeye çalışacağız. Bu çalışmamıza Justinos Hanedanlığı hakkında bilgi vererek işe başlayalım.

Justinos Hanedanlığı (518- 602)

Entrikalar sonucu şüpheli bir şekilde öldürülen Anastasios'un yerine erkek çocuğu olmadığından, Bizans tahtına senato tarafından 518 yılında Anastasios'un muhafız kuvvetleri komutanı Justinos seçildi. Yeni İmparator erlikten subay sınıfına yükselmiş ve 65 yaşında comes excubitorum (koruma birliği/muhafız kuvvetleri komutanı) olmuştu. Askeri alanda becerikli olmasına rağmen cahil ve tecrübesiz olan Justinos'un bilgisizliği Teodorik ile aynıydı. İkiisi de okuma bilmiyordu²². Ancak Justinos, son derece ihtiraslı ve entrikacıydı. Tahta çıkmadan elli sene evvel yirmi yaşlarında bir delikanlı iken İstanbul'a gelip yerleşmiş²³ ve İmparator'un hassa askerleri kumandanlığına kadar yükselmişti. Nihayetinde o, yetmiş yaşlarında İmparator olmuş Mekadonyalı bir köylüydü. İmparator Justinos'un dokuz yıllık saltanat dönemi

²¹ Gary Vikan, "Bizans Sanatı", (Çev. Deniz Hakyemez-Yurdanur Salman), *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*, S.69-70, İstanbul 2001, s.12; Cyril Mango, *Bizans*, s.9 .

²² Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (Çev. Asım Baltacıgil), C.4, İstanbul 1994, s.39-40; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.31 .

²³ Justinos Hanedanlığı'nın ortaya çıkışını tarihçi Prokopios şöyle aktarmaktadır: I.Leon, imparatorluk tahtına oturduğunda, İllirya kökenli üç genç, Zimorkhos, Dityvistos ve Justinos orduya katılmaya kararlı olarak Vederiano'dan geldiler. Byzantion'a dek tüm yolu yayan kat ettiler; vardıklarında kendi sırtlarındaki pelerinlere evdeyken sarıp taşımış oldukları çifte pişmiş ekmeklerinden başka hiçbir şeyleri yoktu. Bu genç çiftçi Justinos, günün birinde, Prokopios'un sekiz ciltlik savaşlarının kahramanı ve aynı yazarın Gizli Tarihi'nin kötü adamı olan kanun koyucu ve fatih I.Justinianos'un babası (diğer kaynaklarda amcası olarak geçer) imparator I. Jostinos olacaktı (Andrew Dalby, *Bizans'ın Damak Tadı Kokular, Şaraplar, Yemekler*, (Çev. Ali Özdemir), İstanbul 2004, s.14); Diğer bir anlatımda ise İmparator Justin, Trakyalı bir köylüdür. Latince konuşan bir bölgede, Niş yakınlarında bir kasabada doğan Justin, kardeşiyle birlikte Konstantinople'a gelir. Önce fırıncılık yaparlar, daha sonra Justin, İsaurian savaşları sırasında orduya yazılır. Gerçekten büyük bir beceri gösterir ve hızla yükselir. En sonunda imparatorluk saray muhafız komutanlığına kadar gelir. Karısı Lupiciana ise bir köledir. Onu sahibinden satın alarak evlenmiştir (Radi Dikici, *Şu Bizim Bizans*, İstanbul 2007, s.112).

(518-527) oldukça silik geçti. Çünkü bu dönem zarfında ne savaştı ne de kendisinden bahsedilecek büyük harcamaların içine girdi. Onun döneminde yapılan işlerden birisi, Roma ile dini ayrılığa son verilerek Monofizistlerin²⁴ şiddetle izlenmesi oldu. Başa geçişi Bizans tarihinde yeni bir hanedanın kuruluşunu simgeleyen Justinos, eğer kendisinden sonra büyük imparator olacak olan kişiyi tahta oturtmasaydı beklendi kendisinden hiç bahsedilmeyecekti. Bu hanedanlık dönemine damgasını vuran İmparator Justinos'un peşi sıra tahta çıkan ve en büyük yardımcısı olan yeğeni I. Justinianos'tur. Justinos'un çocuğu olmadığı için ölen erkek kardeşinin oğlu I. Justinianos'u kendi saltanatına varis göstermişti²⁵. I. Justinianos Dönemi ise doğudaki Roma'nın Bizanslaştığı devir olacaktır.

A. I. Justinianos Dönemi (527-565)

Amcası Justinos'un davetiyle İstanbul'a gelen I. Justinianos²⁶, 483 yılında İlyricum eyaletindeki Scupi (Skopje)²⁷ yakınlarında Tauresium adlı küçük bir köyde doğdu²⁸. Kostantinopolis'e gelince burada hukuk, din ve Roma tarihi okuyarak iyi bir eğitim gördü, Roma ve Hristiyan idealleriyle yetiştirildi. I. Justinianos, devlet yönetiminde deneyimli, olgun fikirli, metin karakterli, gayretli ve çalışma zevkine sahipti. Kendi saray adamlarından biri ona "hiç uyumayan imparator" demişti. I. Justinianos, düzen ve idare konusundaki samimi arzu ve özenine rağmen; kibri, gücendirici faaliyetleri, çoğunlukla kararsız oluşu ile zayıf iradeli birisiydi. Eğer idealinde taşıdığı fikir büyük

²⁴ İsa'nın varlığında, insanlıkla tanrısal özün birleştiğini savunanlar.

²⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.64; Michael Grant, *Roma'dan Bizans'a*, (Çev. Z.Zühre İlkelen), İstanbul 2000, s.153 ; Alexander Alexandrovich Vasilev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.Arif Müfid Mansel), C.I., Ankara 1943, s.129; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.31; Auguste Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.Haluk Şaman), C.I, İstanbul trz. s.57; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi (Şarki Roma İmparatorluğu 395-1453)*, İstanbul 1934, s.26.

²⁶ "Justinianos" adı kaynaklarda "Jüstinyen ve Jüstinien" gibi farklı şekillerde de kullanılmıştır. I. Justinianos'un gerçek adı ise Flavius Petrus Sabbatius'tu, ancak 521 tarihli konsillik resminde adı Flavius Petrus Sabbatius Justinianos olarak görülmektedir ki bu da o tarihten önce amcası Justinos tarafından evlat edinildiğini gösterir (Timoth E. Gregory, *Bizans Tarihi*, (Çev.Esra Ermert), İstanbul 2008, s.127).

²⁷ Bugünkü Üsküp.

²⁸ Diğer bir rivayete göre de; sırasıyla "Dardania, Dacia be Bulgaria" adları verilen bakımsız ve yabani bir ülkenin barbarlarından, adı sanı bilinmeyen bir ailenin çocuğu olarak, günümüzde Sofya denilen "Sardica" örenleri yakınında dünyaya geldi (Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun*, s.38-43).

olmasaydı, orta düzeyde ve dengesiz bir hükümdar olarak hatırlanacaktı²⁹.

Amcası Justinos zamanında 521 yılında konsül, 1 Nisan 527'de ise imparatorluk danışmanı olarak atandı. I.Justinianos, amcasının yardımcısı olarak devlet siyasetine hâkimdi. İmparatorluğun yönetimi hemen hemen onun elinde bulunuyordu. Altı ay sonra amcasının ölümü üzerine hiçbir direnişle karşılaşmadan başa geçti. I.Justinianos'un otuz sekiz sene yedi ay on üç gün süren uzun saltanat dönemi Bizans İmparatorluğu'nun ilk parlak devresidir³⁰

I.Justinianos, Hipodrom'da görevli bir ayı bekçisinin kızı olan yarış atları yetiştiricisi Theodora'yla³¹ 523 yılında evlendi³². Theodora, İmparator'dan önce 548 yılında ölse de ölümüne kadar İmparator'un en büyük yardımcısı oldu. İmparator, Teodora'yı kendisiyle eşit düzeyde, bağımsız saltanat sahibi olarak

²⁹ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.33; Prokopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, (Çev. Orhan Duru), İstanbul 1999, s. 15; Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, s.127.

³⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 64; Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun*, s.38-43.

³¹ I. Justinianos'un zevcesi olan Theodora, Justinianos'un tarihe geçen en önemli simasıdır. Bir rivayete göre Kıbrıs'ta diğer bir rivayete göre ise Suriye'de doğmuştur. Çocuk yaşlarda anne-babasıyla Bizans'a gelen Theodora, Bizans'ın en gürültülü bir muhitinde büyümüştür. Ailesi sirk halkının en adi tabakasına mensuptu. Theodora imparatoriçe olmadan önce bir aktrist ve dansöz olarak şöhretiyle tüm İstanbul'da tanınmıştı. İnce, zarif ve çok güzel olan Theodora, ufak tefekti aynı zamanda zeki idi. Bir süre İskenderiye'de iskân eden Theodora akıllanmış ve uslanmış olarak tekrardan İstanbul'a döndü. Burada sakin bir hayat yaşarken İmparator ile tanıştı ve kendisini ona sevdirdi. Bizans'ta hafif meşrep kadınlarla evlenmek yasaktı. İmparator bu kanunu ilga edip onunla evlendi. Ayasofya'da imparatoriçe tacını giyen Theodora, hipodromda ise halk tarafından alkışlandı. Yirmi bir yıllık saltanatında büyük bir nüfuz kazandı. Özellikle Nika isyanının bastırılmasında önemli bir metanet gösterdi. Theodora, 548 yılında seretan hastalığından vefat etti. (Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.30; Ahmet Refik Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, (Çev. Muammer Yılmaz), İstanbul 2012, s.23-29; Carolyn L. Connor, *Bizans'ın Kadınları*, (Çev. Barış Cesar), İstanbul 2011, s.184-185); Prokopius'un "*Bizans'ın Gizli Tarihi*" isimli kitabına göre: Hipodromdaki aylar bekçisinin kızı olan Teodora, aktrist tarzındaki yaşantısı ve maceralarının parlaklığı nedeniyle Justinian'ın kalbini kazandı. Onunla evlenip beraberce tahta çıkmaya muvaffak olunca herkesin nefret ve hayretini üzerine toplamıştı. Yaşadığı sürece imparatorun üzerinde mutlak bir nüfuz sahibi olup devleti ondan daha fazla idare etmişti. Kusurlarına rağmen parayı ve nüfuzu severdi. Tahtı muhafaza için çoğunlukla hain ve gaddardı. Kinlerini unutmazdı. İhtiraslarının yanı sıra yüksek kabiliyetleri, şiddeti, metaneti, kararlı ve kuvvetli bir iradesi, doğru ve berrak bir siyasi öngörüsü vardı. (Prokopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, s.16-17; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.34; Ahmet Refik Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, s.23-29). İmparatoriçe olarak hüküm sürdüğü süre içinde güçlü karakteriyle imparatorluğun siyasetine damgasını vurmuştur. Ayrıca birçok manastır inşa ettirmiştir. Bunlardan en önemlisi ve en ünlüsü ise tövbekar hayat kadınları için yaptırdığı "Metanoia Manastırı"dır. (Radi Dikici, *Şu Bizim Bizans*, s.126).

³² Peter Brown, *Geç Antikçağ'da Roma Ve Bizans Dünyası*, (Çev. Turhan Kaçar), İstanbul 2000, s.93; Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, s.2008:129.

tahta oturttu. Yöneticilerinden istenen bağlılık yemininde onun adı I. Justinianos'la birlikte anıldı³³.

I. Justinianos, tahta oturduğu zaman İmparatorluk V. yüzyılın sonundan beri geçirmekte olduğu ağır buhrandan henüz kurtulmuştu. Amcası Justinus'un son yıllarında İranlılar tekrar hücumla geçtiğinden dolayı ordunun büyük bir kısmı doğuda bulunuyordu. I. Justinianos, tahta geçtiğinde İran'la olan mücadeleler devam ediyordu. İmparator I. Justinianos, 532 yılında batıya yapacağı seferlerde daha rahat hareket edebilmek için haraç ödeme karşılığında İran hükümdarı Hüsrev I. Anuşirvan ile "ebedî barış"³⁴ anlaşmasını yaptı. Ancak İmparator I. Justinianos'un gizlemeye gerek görmediği dünyaya hâkim olma planlarından endişe eden İran hükümdarı I. Hüsrev, Bizans'ın batıda meşgul olmasını fırsat bilerek 540 yılında bu anlaşmayı bozdu ve Suriye üzerine yürüdü. Daha sonra Antakya'yı tahrip ederek Akdeniz kıyısına kadar ilerledi. İranlılar Armenia ve İberia'yı tahrip ederek Lazika bölgesini ellerine geçirdiler. Bizans ordusu İranlıların karşısında tutunamıyordu. Bizans İmparatoru çözüm olarak verginin miktarını yükseltmek yoluyla beş yıllık bir mütareke sağladı. Bu anlaşma, iki kez daha uzatıldıktan sonra, ancak 562'de vergiler tekrardan yükselttilerle sağlam bir barış anlaşması hüviyetini kazandı³⁵. İmparator I. Justinianos, bu barış karşılığında İran'a ağır bir vergi ödemeyi kabul etti.

1. Nika İsyanı

VI. asır başlarında Konstantinopolis, ahlak fesadına uğramış bir şehirdi. Fuhuş ve diğer ahlaksızlıklar, hatta cinayetler açıktan açığa aleni bir şekilde yapılırdı. Her yerde gece gündüz kumar oynanır ve servetler mahvolurdu. Bu fenalıklar o kadar genel olmuştu ki, kilise mensupları dahi kendilerini bu işlerden alıkoyamıyordu. Bu ahlaki bozulmanın en temel sebebi ise Hipodrom ve tiyatro idi. Tarihte hemen hiçbir kavim Bizanslıların Hipodrom yarışlarına göstermiş oldukları ilgiyi göstermedi. X. yüzyıla kadar tahtadan, daha sonraları mermer olarak döşenen tribünler, 30.000 ile 50.000 arasında izleyici alabiliyordu. Ücretsiz olan yarışlar, azık dağıtımını kaldırıldığında dahi ilgi çekmeyi sürdürdü. Bizans'ın bütün halkı Hipodrom'a devam ederdi. Araba yarışlarında galip gelen sürücüler, o günün kralları olurdu. İmparator onları tebrik eder ve hükümet adına heykellerini dikerdi. Halk ise yarış arabalarını idare eden sürücülerin elbiselerinin renklerine göre birbirinden ayrılırdı. Taraftarlar başlangıçta dört takım (demos) halinde örgütlenmişti. Ancak daha sonra *Beyazların Mavilere, Kırmızılıların ise Yeşillere* dâhil olmasıyla geriye

³³ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun*, s. 47-48.

³⁴ Senelik 30 000 altın karşılığı haraç ödeyerek.

³⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s. 65-66; Hakkı Dursun Yıldız, "Bizans Tarihi", Anadolu Uygurlikları *Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1982, s. 492-493.

Yeşiller ve *Maviler* diye iki takım kaldı. Bizans halkı asırlarca bu arabacıların uğruna düşmanla hudutlarda harbediyormuş gibi birbirleriyle dövüşmüş ve kan dökmüşlerdir³⁶. *Yeşiller* ve *Maviler*, bilindiği üzere, sadece spor değil aynı zamanda siyasi bir organizasyondur³⁷. Hipodrom'un³⁸ sağ tarafı *Mavilere*, sol tarafı *Yeşillere* ayrılmıştı³⁹. *Yeşiller* ve *Maviler*, loncalar (cemiyetler) halinde idi. Bu grupların seçilen reisleri yani yüksek unvanlı başkanları (demarkhos) şehrin bir nevi milis askeri mahiyetindeydi. Yüzlerce "demo"den oluşan bu milisler, kent asayişinden sorumlu oldukları gibi gerektiğinde surları korurlardı. Önce sirk faaliyeti olarak başlayan bu aktivitelere sonraları halk da katıldı. Yaşanan rekabet ve mücadeleler, zamanla sirkten genel hayata, payitahttan bütün imparatorluğa yayıldı. O günlerin Bizans modası, Hipodrom'dan çıkardı. Zarif gençler, bazen İranlılar gibi sakal ve bıyık bırakırlar, bazen de Hun tarzında bir çeşit potur ile kundura, müzeyyen nakışlı geniş mantolar giyer, bellerine iki yüzlü kısa kılıçlar takarlardı. Bu Hipodrom külhanbeyleri, geceleri Konstantinopolis sokaklarında dolaşır, adam soyar, hatta öldürürlerdi. Bu gece eğlencelerinin tatbikine ilk olarak -I. Justinianos'un İmparatorluk tahtına oturduğundan beri *Yeşillere* galip gelmiş olan- *Maviler* başlamıştı. Hükûmet tarafından himaye edilmeyen *Yeşiller* de kendilerini korumak için birtakım çeteler kurunca İstanbul'da asayiş ve emniyetten eser kalmadı. Kilisede, ayin esnasında bile adam öldürülüyordu. Bir darbede silahsız bir adamı yere sermek, onlar için önemli bir spor haline gelmişti⁴⁰.

İmparatorun eşi Theodora'nın *Yeşillere* karşı beslediği husumetten dolayı, *Maviler* her türlü kötülüğü ve suçu işlemekte serbest bırakılmışlardı. Hükûmet, asayiş ve huzuru güçlkle sağlıyordu. 532 yılının bir pazarında mutat olduğu üzere Hipodrom'da müsabakalar vardı. İmparator I. Justinianos da bu yarışta hazır bulunmuştu. Halk oldukça heyecanlıydı. Yarıştan birkaç gün önce sokak ortasında cinayetler işlenmiş ve iki-üç kişi öldürülmüştü. Bu olayların yansımalarından dolayı Hipodrom'da gürültü oldukça fazlaydı. İmparator, bu gürültüye fazla tahammül edemeyerek halka ne istediklerini sordu. *Yeşiller*, devamlı maruz kaldıkları zulüm ve haksızlıklardan şikâyet ettiler. Ancak İmparator I. Justinianos, onlara susmalarını emretti. Hatta *Mavileri* desteklediğini açıkça ilan etmesi *Yeşilleri* harekete geçirdi. Bunun üzerine oldukça tehlikeli olan Nika İsyanı patlak verdi. İmparatorun takındığı tavırlardan dolayı *Yeşiller* hep birden Hipodrom'u terk ettiler. Bu davranış

³⁶ Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.26-28; Michel Kaplan, *Bizans'ın Altınları*, (Çev. İhsan Batur), İstanbul 2001, s. 61; Judith Herrin, *Bizans*, s. 60-61; M.V. Levtchenko, *Bizans Tarihi*, s.68-80.

³⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.61.

³⁸ "At meydanı" olarak da bilinir.

³⁹ M.Orhan Bayrak, *Resimli İstanbul Tarihi*, İstanbul 2003, s.13.

⁴⁰ Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s. 26-28; Michel Kaplan, *Bizans'ın Altınları*, s.61; Judith Herrin, *Bizans*, s. 60-61.

İmparatorluğa karşı yapılabilecek en büyük saygısızlıktı. *Mavilerin* sadakati karşısında *Yeşillerin* galeyanını yatıştıramayacağını anlayan I. Justinianos, sarayına döndü. İmparator tarafları yatıştırmak üzere “Mandator” adındaki görevliyi *Yeşillerin* lideriyle görüşmesi için yolladı. Theophanes’in anlattıklarına göre; Mandator ile aralarında geçen dialog esnasında *Yeşiller* Calopodios adındaki bir kişi hakkında şike yaptığı iddiasıyla şikâyette bulundular. Onu, ihanet etmiş *Yuda* soyundan gelen ve Tanrı’nın cezalandıracağı bir kişi olarak tanımladılar. Bu duruma sinirlenen Mandator onlara “*Yahudiler-Samaritenler*” diye bağırdı. *Yeşiller* ise kendilerini Theotokos Meryem’in (Tanrı anası Meryem) koruduğunu söyledi. Daha sonra konuşmaya *Maviler* de katıldı. Mandatorun *Mavileri* kayırmasına da öfkelenen *Yeşiller* “*Maviler’den olmaktansa Yahudi olmayı tercih ederiz*” dediler. Bu konuşmalardan ve Mandator’un tavırlarından hoşnut olmayan *Maviler* de *Yeşillere* yandaş olarak katıldılar. Şehir prefesi olan yöneticinin galeyanı yatıştırmak için lüzumundan fazla ileri gitmesi, *Yeşiller* ile *Mavilerin* birbiriyle anlaşarak payitaht halkını da yanlarına alıp I. Justinianos’a karşı isyan etmesine sebep oldu. Hipodrom’daki araba yarışlarında taraf olan *Maviler* ve *Yeşiller* zamanla siyasal, sosyal ve dinsel nitelik almaya başladı. Birbirlerine rakip olan bu iki taraf nefret ettikleri hükûmete karşı birleşti ve isyan kentte hızla yayıldı. Ayaklanan kalabalık halk yüz bin kişiyi bulmuştu. Her zaman araba yarışları sırasında değişik şekilde tezahürat yaparak kendi renklerini destekleyen *Maviler* ve *Yeşiller* bu defa birleşerek ellerindeki bayrakları sallayıp “*Nika!...Nika!...*” (zafer/kazan/yen anlamında) diye bağıryorlardı. Hipodrom’da İmparator karşı hakaret bile ettiler. Yaşananlar karşısında korkan ve endişelenen I. Justinianos, sarayı ile Hipodrom arasındaki dehlizden Hipodrom’a gelerek isyan eden halkından af diledi. Ancak tahkir ve tezyif edildi. Resmî dairelere hücum eden halk en güzel bina ve sanat eserlerini ateşe verdi. Senato dairesi, Ayasofya kilisesi ve Bizanslıların zevküsefa hayatında önemli bir yere sahip olan Zeuxippos hamamları yakılarak harap edildi. İmparatorluğu oluşturan yapılar iki yüz yıllıktı ve öylesine güçlüydü ki değişmez görünüyordu. Fakat buna rağmen isyan sırasında hemen hemen Bizans’ın dörtte biri yandı. Öyle ki bir yandan sokaklarda çatışmalar sürerken diğer yandan şehir alev alev yanıyordu⁴¹.

⁴¹ I. Justinianos, biraz halka karşı mahcubiyetinden, biraz tanrı önünde Aya Sofya’nın yanmasına sebep olduğu için duyduğu pişmanlıktan arınmak ve nihayetinde kendi otoritesinin sarsılmayacağını göstermek üzere şehrin bu bölgesindeki yapıları hızla onartır (Seza Sinanlar, *Atmeydanı Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, İstanbul 2005, s.31). Bir diğer rivayete göre de İstanbul’un yıkım ve yakımından dolayı imparatoriçe Theodora mateme girince Justinianus kenti yeniden imar etti (F.Yavuz Ulugün, *Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi*, İzmit 2010, s.20)

Halk, eski imparatorlardan Anastasius'un bir yeğenini imparator ilan edip alkışlamaktaydı. Diğer taraftan bütün ümidini yitirmiş olan I. Justinianos, İstanbul'dan kaçmayı düşünüp hazinedeki kıymetli eşyaları sarayın deniz tarafındaki bahçeden gemilere dahi yükletmişti. Tam ayrılacakları sırada İmparator, meclisi son bir kez daha toplattı. İmparatorun hanımı Theodora da bu mecliste hazır bulunuyordu. General ve nazırlar İmparator'un kaçma kararına katılırken o ana kadar hiç konuşmamış olan Theodora ayağa kalktı : “Belki kadınların erkekler önünde konuşması ve korkaklara cesaret vermesi doğru değildir. Ama tehlike anında herkes elinden geleni yapmalıdır. Ben, kaçıktan başka selâmet çaresi kalmadığı zaman dahi kaçmak istemem. Başlarına taç giyenler o tacı kaybettikten sonra yaşamamalıdır. Beni imparatoriçe sıfatı ile selamlamayacakları günü asla görmeyeceğim. Kayser! Kaçmak istiyorsan pek âlâ, paran var, gemiler hazır, deniz açıktır. Bana gelince ben burada kalacağım. Hükümdarlık elbisesi güzel bir kefedir darbimeselini pek severim!” dedi. Theodora, olay karşısındaki metaneti ve kahramanlığı sonucunda eşinin tahtını kurtardı. İmparator ve generaller bu etkili konuşmanın tesiriyle kendilerini toparladılar. Theodora kocasının imdadına yetişerek isyanı bastırma görevini ünlü komutan Belisarius'a verdi. Belisarius, 532 Haziranında Hipodrom'daki at yarışında çıkan ve 6 gün devam eden Nika İsyanı'nı kanlı bir şekilde bastırdı. Komutan Belisarius ve Narses askerleriyle Hipodrom'a gelerek tüm kapıları kapattırıp Hipodrom'u ateşe verdiler. Akşama kadar merhametsiz bir katliam oldu. Hipodrom'daki bu isyan esnasında yaklaşık 30-35 bin, bir diğer rivayete göre de 50 bin isyancının öldürüldüğü kaynaklarda belirtilmektedir. Komutanların müdahalesi sonucunda *Maviler*, *Yeşillerden* ayrılarak İmparator'u alkışladı ve böylece isyan bastırılmış oldu. Fakat suçlulara karşı idam ve işkenceler sürdüğü için payitaht bir süre daha dehşet içinde kaldı⁴².

⁴² Radi Dikici, *Şu Bizim Bizans*, s.113-118; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.36; Timoth E. Gregory, *Bizans Tarihi*, s.127; M.V. Levtchenko, *Bizans Tarihi*, s.68-80; Stefanos Yerasimos, "Aziz Polyeuktos'tan Ayasofya'ya Kubbeli Bazilikanın Doğuşu", (Çev.İşık Ergüden), *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*, S..69-70, İstanbul 2001, s.171; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.30-32; Seza Sinanlar, *Atmeydanı*, s.30-31; Cüneyt Akalın, "Roma Uygarlığı", *Taş Devrinden Ortaçağ'a Uygarlık Tarihi*, Desin yay., İstanbul 2010, s.125; Annie Pralong, *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, (Çev. Buket Kitapçı Bayrı), İstanbul 2011, s.66-67; Judith Herrin, *Bizans*, s.19,60-61; Alexander Alexandrovich Vasilev, *Bizans İmparatorluğu*, s.199; Auguste Bailly, *Bizans*, s.78; M.Orhan Bayrak, *Resimli İstanbul Tarihi*, s.2003:13-14; Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, s.54; Harold Lamb, *Bir İmparatorluğun Doğuşu* Konstantinopol, (Çev. Güneş Ayas), İstanbul 2011, s.104-107; J.B. Bury, *A History Of The Eastem Roman Empire The Death Of Theodosius I.Tothe Death Of Justinian (395-565)*, C.I, London 1923, s.39; Derman Bayladı, *Bizans'ta Üç İmparatoriçe Theodore-İrini-Zoe*, İstanbul 2009, s.58-78.

2. Eski Roma İdeali ve Batı Seferleri

527 yılında tahta çıkan ve kendisini eski Roma İmparatorları'nın halefi olarak gören I. Justinianos'un politikası, bütün eski Roma topraklarını barbarlardan geri alarak İmparatorluğu tekrar eski sınırlarına ulaştırmak ve Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı. Yeni imparatorun hedefi bu toprakların üzerine "Tek Devlet, Tek Kanun ve Tek Kilise" prensibini yerleştirmektir. I. Justinianos, İmparatorluğunun evrenselliğini tekrar geri getirmek istediğini, bir buyruğunda şöyle ifade ediyordu: "*Geçmişte var olan her şeyi... değeri azalmış olmakla birlikte... yeniden kuruyoruz... Romalıların adına saygı göstermekle, devletimizde geçmişin daha büyük bir ölçüde canlanmasını sağlayacağız*". İmparator, bu hedef doğrultusunda Roma'nın topraklarını barbar Germenler'in ve Aryanî sapıkların işgalinden geri almak için orduyu batı seferine göndermek istiyordu⁴³.

I. Justinianos, Nika İsyanı'nı bastırdıktan sonra, batıya daha rahat bir şekilde sefer yapabilmek için, önceden de değindiğimiz gibi doğudaki İranlılarla "*ebedî barış*" anlaşmasını yaparak onlarla savaş durumlarını bitirmişti. İmparatorluğun içinde ve dışında güvenliği sağladıktan sonra Germenlerin yerleşmiş olduğu eski Roma eyaletlerini bu kavimlerden kurtarmak için askerini batıya doğru sevketti. Batıdaki gelişmeler Justinianos'un lehineydi. İtalya ve Afrika'da Gotlar'ın egemenliğinde bulunan halk, imparatorluk nüfuzunun geri gelmesini istiyordu. Vandal ve Ostrogot krallıkları ise aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı ortak düşmana karşı birleşemiyorlardı. Justinianos, Nika İsyanı'nı kanlı bir şekilde bastıran komutanı Belisarius'u Afrika'daki Vandallar üzerine gönderdi. Vandallara karşı parlak bir zafer kazanan komutan Belisarius, İstanbul'a çağrıldı. Onun dönmesinden sonra Berberiler büyük bir isyan çıkarttılar. Savaşlar yıpratıcı bir biçimde 548 yılına kadar devam etti. Bu seferler sonucunda Vandal Krallığı ortadan kaldırılarak Kuzey Afrika itaat altına alındı. İtalya'da Ostrogotlara karşı yapılan seferler ise çok daha yıpratıcı olup uzun yıllar sürdü. Daha sonra Ostrogotların elinde bulunan Dalmaçya'ya karşı harekete geçildi. Belisarius'un

⁴³ Radi Dikici, *Şu Bizim Bizans*, s.122; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.33; G.L. Seider, Bizans Siyasal Düşüncesi *Bizans Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökeni*, (Çev.Mete Tunçay), İstanbul 1997, s.16; Prokopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, s.16; Halil Berktaş, "Vizörden Bizans: Haritalarla Düşünmek", *Cogito-Bizans*, S.17, İstanbul 1999, s. 77; Ahmed Refik, *Bizans İmparatoriçeleri*, Matbaa-L Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul 1331, s.6; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.63-64; Mehmet Çelik, *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri-I- (Kuruluşundan X.Yüzyıla Kadar)*, İzmir 1999, s.50; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.26; www.tayproject.org/downloads/BizansEA.pdf.(E.T: 23.12.2012).

komutasındaki ikinci ordu da deniz yoluyla Sicilya'ya çıkartma yaptı ve fazla zorluk çekilmeden ada alındı. Buradan İtalya'ya geçen Belisarius, Napoli ve Roma'yı işgal etti. 540 yılında Ostrogotların merkezi Ravenna alındı ve kral tutsak edildi. Seferlerinde oldukça başarılı olan komutan Belisarius tutsak kralla birlikte İstanbul'a döndü. Ostrogotlar yeni Kral Totila yönetiminde çabucak toparlandılar. Totila'nın kazandığı başarılar üzerine İran cephesinde bulunan Belisarius geri çağrılarak İtalya'ya gönderildi. Bizans'ın İtalya ve adalarda zaptettiği yerler Ostrogotlar tarafından geri alınıyordu. Ancak bu sefer komutan Belisarius, kendisinden beklenen başarıları gösteremeyince geri çağrılarak yerine dönemin ikinci büyük komutanı Narses gönderildi. Narses strateji alanında gerçek yeteneğini gösteren birtakım ustaca askeri harekâtle durumu Bizans'ın lehine çevirdi. 552 yılında Busta-Gallarum Savaşı'nda Ostrogotlar hezimete uğratıldı ve Totila kaçarken öldürüldü. 20 yıl kadar devam eden bu çetin savaşlardan sonra 554 yılında İtalya, Dalmaçya ve Sicilya, Bizans İmparatorluğu'nun yönetiminde yeniden birleştirildi. Buraları istila etmiş olan Got Krallığı ise yıkıldı. İtalya tekrar alınsa da uzun süren bu harpler sırasında baştanbaşa harap olmuştu. İmparator I.Justinianos, Ravenna şehrini İtalya'nın yeni merkezi yaparak buraya imparator vekili olarak bir *eksarh* gönderdi⁴⁴. Vizigotlar arasındaki taht kavgalarından yararlanmak isteyen İmparator, son askeri seferini 550 yılında İspanya'daki Vizigotlara karşı yaptı. Bu deniz seferi büyük bir başarıyla sonuçlandı. Yarımada'nın güneybatı kısımları Malaga, Kartaca ve Kurtuba, Vizigotlardan alınıp Bizans'a bağlandı⁴⁵.

Batıya yapılan seferlerin sonucunda; Kuzey Afrika'nın tamamı Vandallardan, İtalya'nın tümü Ostrogotlardan temizlendiği gibi güney İspanya da İmparatorluk topraklarına katılmıştı⁴⁶. Bu başarılar sonucunda sanki eski "*Imperium Romanum*" yeniden kurulmuş gibiydi. İmparatorluk sınırlarının en geniş olduğu bu dönemde devletin toprakları, İspanya'dan başlayıp İtalya, Yunanistan, Balkanlar (büyük bir kısmı), Anadolu, Kafkasya (bir kısmı) ve tüm Ortadoğu ile Kuzey Afrika'yı kapsıyordu⁴⁷. I.Justinianus'un hayalleri büyük ölçüde gerçekleşmişti. Batı Roma'nın topraklarını tekrar ele geçirmiş ve bu topraklara bir süre hâkim olmuştu. Fakat buna rağmen Batı ile Doğu'yu birleştirme projesini tam olarak hayata geçirememişti. I. Justinianus, savaşlar sonucu kazandığı bu pahalı başarılarıyla şan ve şeref kazanıp İmparatorluğun

⁴⁴ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.36-37; John Haldon, *Bizans Tarih Atlası*, (Çev.Ali Özdamar), İstanbul 2007, s.46-47,56-58; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.32-33; Hakkı Dursun Yıldız, "Bizans Tarihi", s.492.

⁴⁵ Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s. 33.

⁴⁶ Ahmed Refik, *Bizans İmparatoriçeleri*, s.6; www.tayproject.org/downloads/Bizan_EA.pdf.(E.T: 23.12.2012).

⁴⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti*, s.63-64; www.tayproject.org/downloads/Bizan_EA.pdf.(E.T: 23.12.2012).

sınırlarını oldukça genişletmişse de Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurma idealini gerçekleştirememişti⁴⁸. Avrupa'da Tuna hudutlarındaki Bulgarlar ve İslavlar çeşitli tarihlerde Balkanlara tehlikeli akınlar yaparak etrafı (Küçük İskitya ve Mezya'yı) yağma ve tahrip ediyorlardı. Hunlar da Adriyatik'ten Konstantinopolis civarına kadar olan yerleri yağma ettiler. 120 000 esirle geriye döndüler. Balkanlarda korku ve dehşet o derece arttı ki, halk müstahkem mevkiileri terk ederek ormanlara ve dağlara kaçıyordu. Yaşanan bu olaylar, İmparator I. Justinianos'u batıdaki başarılarından dolayı istediği hayale ulaştıramadığı⁴⁹ gibi Doğu ile Batı'nın daha da ayrışmasına neden oldu. Balkanlarda yaşayan halk isyanlar ve yağmalardan dolayı doğu ya da batı istikametinde kendi kabuğuna çekilmişti.

3. Adli-İdari Reformlar ve Codex Justinianos / Justinianos Kanununun Hazırlanışı

Her ne kadar İmparatorluk sınırları genişlese de devletin içteki durumu hiç de iç açıcı değildi. Devlet müthiş bir şekilde karışmıştı. İdarede rüşvet ve çürümüşlük, vilayetlerde sefalet ve düzensizlik hüküm sürüyordu. Devlet yönetiminde neredeyse rüşvetsiz iş yapılamaz olmuştu. Kanunların açık ve anlaşılır olmaması nedeniyle adalet keyfi ve taraflı idi. Bu durumun en kötü sonuçlarından birisi de vergiler tamamen toplanamadığından gelirlerin gittikçe azalıyor olmasıydı. Acilen adli ve idari reformlara ihtiyaç vardı. İmparator I. Justinianos, devlet içindeki bu başıbozukluğa son verip düzeni tekrar sağlamak için yardımcısı Trebonianos'u eski yasaların toplanıp düzenlenmesiyle görevlendirdi. Hazırlanan bu kanunlar, kendisinden öncekilere dayanarak ön çalışmalarla geliştirilmişti. 528 yılında kurulan komisyon, başlangıç olarak İmparator Hadrianus'tan beri çıkarılan bütün imparatorluk yasalarını birbirine zıt olsa da tümüyle birlikte sistematik bir şekilde bir araya topladı ve tasnif etti. Eskiler temel alınarak yeniden kaleme alınan ve "Codex⁵⁰ / Justinianos" adı altında yayınlanan bu kanunlar, 530 yılında kurulan başka bir komisyon tarafından ikinci ve üçüncü yüzyıl hukukçuların eserlerindekiyle yeniden tasnif edilerek birleştirildi. Bu büyük eser 533 yılında bitti. Buna *Digeste* ya da *Pandectes* denilmekteydi. Hazırlanan bu büyük eserler hukuk öğrencileri için *Institutiones* adıyla özetlendi. Bu kanunlar geçmişin tam da kopyası değillerdi. Eski kanunlar kısaltılıp, halen Bizans'ta yaşamakta olan örf ve âdetlere göre uyarlanmıştı. Bu kanunlar, düşünce açıklığı içinde, kamu, özel yaşam, devlet, birey ve mülk ilişkilerini düzenlemekteydi. Dinin etkisiyle insanları kölelikten özgürlüğe kavuşturmayı amaçlayan bu kanunlarda, özellikle aile hukuku eskiye

⁴⁸ Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s. 33.

⁴⁹ Aynı eser, s. 33.

⁵⁰ Codex, Diegst ve İnstitut adı verilen Latince hukuk metinleri.

göre çok daha insancıldı. Ancak yarı özgür köylülere (kolon) fazla müsamaha tanınmayarak ekonomik yük yine onların omuzlarına yüklenmişti. Hatta onların toprağa bağlılığı acımasız bir sertlikle uygulanmıştı. Yeniden düzenlenen bu yasaların bir diğer özelliği de, daha sonraki dönemlerde hazırlanan Bizans hukukunun temellerini oluşturuyor olmasıydı. XII. yüzyıla gelindiğinde batıda Roma hukukuna dönüş başlamış ve Justinianos'un şekillendirdiği bu Roma hukuku Avrupa'da son çağlara kadar tesirini devam ettirmiştir⁵¹.

Justinianos hukuku, imparatorluk nüfuzuna mutlak kudretinin esasını verdiği gibi Eski Roma hukukuna, yeni Hristiyanlık fikriyle birlikte, o vakte kadar bilinmeyen sosyal adalet, genel ahlak ve insanîyet kaygılarını sokmuştur. İmparatorun Roma hukuku üzerindeki çalışması, gayretinin ve becerisinin soylu bir yapıtıdır⁵². Theodosios'un Kanunnamesi'nden farklı olarak I. Justinianos'un 12 kanun kitabı Hristiyanlık inancının sorunlarına ve VI. yüzyılın dinsel, sosyal ve ekonomik meselelerine önem vermektedir⁵³. 380 yılına ait olup, daha sonra I. Justinianos'un kanununa eklenen bir imparatorluk fermanı, "*Bizim irademizdir ki...*" diye başlar ve şöyle devam eder: "*Şefkatli yönetimimiz altındaki tüm halklar, göksel havari Petrus'un Romalılarına naklettiği dini uygulayacaklardır.... Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un, eşit haşmetine ve Kutsal Teslis altındaki tek Tanrılığına inanacağız. Bu yasaya uyan kişilerin, Katolik Hristiyanlar adını kucaklamalarını buyuruyoruz. Bununla birlikte, aklını kaçırmış ve deli olarak gördüğümüz (dementes vesanosque) geri kalanlar, sapkın dogmalara bağlı kalmanın rezilliğini sürdürecekler. Toplantı yerleri kilise adını almayacak ve ilkin görsel intikam, ikinci olarak da, görsel yargıya uygun olarak, bizim kendi elimizle vereceğimiz haklı ceza yoluyla yıkılacaklar*"⁵⁴.

I. Justinianos, 535'te idare ve adliye için iki emirname çıkardı; bunlarda bütün memurlara yüklediği yeni vazifelerin çerçevesini çiziyor ve her şeyden evvel halkın idaresinde son derece dürüstlük tavsiye ediyordu. İmparator, aynı zamanda memuriyetlerin parayla alınmasını yasakladı, maaşları artırdı, lüzumsuz memuriyetleri kaldırdı ve düzeni daha iyi temin etmek için birçok vilayetlerde sivil ve askeri makamları birleştirdi. Bu tedbirler, imparatorluğun idare tarihinde büyük neticeler verecek olan bir reformun başlangıcıydı. Adliye idaresini ve başkent polisini yeniden düzenliyor; bütün

⁵¹ Jean-Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, Ankara 2008, s.40; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s. 42; Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam Konstantinopolis Bizans'ın Mücevheri*, (Çev. Bilgi Altınok), İstanbul 1998, s.116; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s. 33-34.

⁵² Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun*, s. 279-280; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.43).

⁵³ Judith Herrin, *Bizans*, s. 123.

⁵⁴ Cyril Mango, *Bizans*, s. 99.

İmparatorluk içerisinde bayındırlık işlerine büyük bir hamle veriyor, yollar, köprüler, su kemerleri, hamamlar, tiyatrolar, kiliseler yaptırıyor ve 532 isyanında kısmen yıkılan İstanbul'u görülmemiş bir ihtişamla yeniden kurduyordu. Neticede, dikkatli bir iktisat siyasetiyle İmparatorluğun sınıî zenginliğini ve ticârî faaliyetini geliştirmeye çalışıyordu⁵⁵. I. Justinianos'un iyi niyetlerine rağmen, adli ve idari reformlar beklenen sonuçları vermenin çok ötesinde kaldı. Masrafların son derece ağırlığı ve bunun neticesi olarak para ihtiyacı, İmparatorluğu sefaletle düşüren ve onu dermansız bir hale getiren müthiş bir mali despotizm meydana getirdi. Bu yapılan reformlardan yalnız bir tek şey ortaya çıktı. O da 541'de tasarruf maksatlı olarak konsüllüğün kaldırılması idi⁵⁶.

Roma'nın doğusunda kısmen başarılı olan bu yenilik çalışmaları yapılırken, Batı Roma topraklarında feodalizm iyiden iyiye yayılmıştı. Halkın resmî hükûmet yönetimiyle ilişkisi her geçen gün daha da azalıyordu. Doğunun İmparator'u ise çıkartılan düzenlemelerle topraklarında bu süreci önlemeye çalışıyordu. I. Justinianos çıkardığı *Codex* ile / kanunname ile gerek bir feodal beyin bağımlısı olmak için "özgürlük" ten ayrılanları, gerekse onlara yardım ve koruma sunan toprak sahiplerini cezalandıran yasalar uyguluyordu. I. Justinianos'un çıkardığı yasaya göre: "Hiç kimse, sabit bir kira ya da başka hizmetler karşılığında köylülere koruma vaad etmemeli ya da onları koruması altına almamalıdır. Bu yasağı her kim çiğnerse cezalandırılacaktır". Batı Roma'dan farklı olarak korumacılığa karşı başlatılan mücadele Bizans tarihi boyunca da sürdü⁵⁷. Doğulu erk yapısıyla Roma modelleri arasında bir ayrılık vardı. Bizans'ta geleneksel kosüllük⁵⁸ ve praetorluk⁵⁹ makamları, hatta topraklı aristokrasiden oluşan bir senato bile bulunuyordu; ama bunlar yalnızca simgelerdi, onursal aşamaları (şeref payeleriydi), geçmişin kalıntılarıydı. Devletin gerçek örgütlenişinde hiçbir önemleri yoktu⁶⁰. Roma'nın batısında feodal yapı hızla yayılırken I. Justinianos tarafından çıkartılan yasalarla doğusunda bu sisteme müsaade edilmemişti.

4. I. Justinianos'un Dinî Politikası

İmparator, dînî münakaşalarından hoşlandığı ve aynı zamanda devletin menfaatleri bunu gerektirdiği için, kilise ile uğraşıyordu. Dindarlığını

⁵⁵ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.43-44.

⁵⁶ Aynı eser, s.43-44.

⁵⁷ G.L. Seider, *Bizans Siyasal Düşüncesi*, s.11-12.

⁵⁸ Romalı konsül, Antik Roma medeniyetinin cumhuriyeti ile yönetildiği dönemdeki en üst düzey yöneticileri ifade eder. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kons%C3%BC1> (E.T:15.07.2012).

⁵⁹ Eski Roma'da Sezar'ın muhafızlarına verilen ad. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Praetor> (E.T: 17.08.2012).

⁶⁰ Aynı eser, s.16.

göstermek için, din muhaliflerini şiddetle takip etti ve 529 yılında içinde müşrik öğretim üyelerinin bulunduğu Atina üniversitesini kapattı. Muhalif itikatta olanları cezalandırdı. Onun döneminde halk içinde yer alan putperestler, rafiziler ve Museviler haksızlıklara maruz kaldılar. Her çeşit medeni haklardan mahrum bırakıldılar. Khalkedon Konsili hükümlerini kabul etmeyen Manicilere ve Montanusçulara açıkça işkenceler yapıldı. 54 Monofizit piskopos sürüldü ya da kaçmak zorunda kaldı. Diğer taraftan kiliseyi kendi fikirlerine göre idare etti. Arzusunu despotça ve zorla kabul ettirerek kendini açıktan açığa “*imparator ve papaz*” ilan etti. Katolik itikadına sadık olduğundan dolayı bunu devlet vazifesi sayardı. O, kendisinin Tanrı tarafından seçildiğine ve icraatlarında hata yapmaması için melekler tarafından gözetildiğine inanıyordu. İmparator kendisini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi ve kilisenin de efendisi saydığı için Hristiyanlığın en büyük kilisesini inşa etmek istedi. Bu düşüncesini Bizans sanatının ilk büyük görkemli eseri olan Ayasofya ile gözler önüne serdi⁶¹.

I. Justinianos Dönemi'nde Hristiyan kültürünün öncesine göre daha da ağırlık kazandığını görmekteyiz. Hatta daha önceleri İmparator Diokletianos zamanında dini işkenceler esnasında öldürülen kişilerin şerefine kiliseler dahi yaptırmıştı⁶². Bu İmparator zamanında toplanan V. Genel Konsil 553 yılında İstanbul ve Roma kiliseleri arasındaki ayrılıkları gidermiş görünüp sulh ortamını sağlamış görünse de bu durum sürekli olmadı. Konstantinopolis'in Roma ile yakınlaşması doğu eyaletlerinin ona karşı olan sevgisini kaybettirmişti. Bu durumun Konstantinopolis'e olan yansımalarını Müslüman akıncılar geldiğinde daha iyi görmekteyiz. Mısır ve Suriye Hristiyanları kırgınlıklarını Bizans aleyhine takındıkları tavırla belli ediyorlardı⁶³. Tekrardan Doğu eyaletlerindeki Hristiyan mezhepleri ile anlaşmaya varmak için verilen ödünler Roma ile Konstantinopolis kiliselerinin arasını iyice açmıştı. Teodora'nın tavsiye ettiği birleşme ve hoşgörü politikası şüphesiz çok yerinde ve akıllıcaydı. I. Justinianos'un açıktan açığa bu fikre katılmayarak kararsızlık göstermesi yüzünden, iyi arzularına rağmen, doğu eyaletlerini de kendisinden soğutmuştu. Bunların İmparatorluğa karşı milli kinleri arttı⁶⁴. Kısacası I. Justinianos, kendi inancını tek gerçek ve herkes için mecburi din sayarak, 527

⁶¹ M.V. Levtchenko, *Bizans Tarihi*, s.63; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.34-35; Alexander Alexandrovich Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s.189; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.44-45; Mehmet Çelik, *Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri*, s.51.

⁶² Aziz Kosmos ve kardeşi Aziz Damianos IV. yüzyılda İmparator Diokletianos zamanındaki dini işkenceler sırasında öldürül müşlerdi. Bunlar doktor ve tıbbî hizmetleri karşılığında para almazlardı. Bu sebeple Anargyroi adı ile anıldılar. (Işın Demirkent, *Mkhail Psellos'un Khronographia'sı*, Ankara 1992, s.59⁹⁸)

⁶³ Işın Demirkent, “Bizans”, *İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul 1992, s.232.

⁶⁴ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s.44-45.

yılında “Tanrı ve insanlar karşısındaki ilk görevinin”, sadece papalığı değil, Musevilik ve Samiriliği de içeren tüm sapkınlıkları temizlemek olduğunu açıkladı⁶⁵. I. Justinianos, uygulamalarıyla Doğu ile Batı arasındaki mezhep birliğini sağlayamadığı gibi onların birbirine karşı olan kinini daha da artırıp birbirinden uzaklaştırmıştı.

5. I. Justinianos’un Ölümü ve Sonrası

Hayatının son dönemlerinde -özellikle karısının vefatından sonra- önceleri paylaşmadığı otoritesini bakanlarına bıraktığı görülmektedir. İmparator 83 yaşından sonraki günlerini daha çok saraydaki odasında çalışarak ve ziyaretçi kabul ederek geçirmişti. Kendi sarayından yalnızca Büyük Kilise’ye gidiyordu. Orada anılar içinde zaman geçiriyordu. I. Justinianos, bizim Bizanslı olarak bildiğimiz insanlar arasında ilk olmuştu. İlkbahar ve yaz aylarını sakin bir şekilde geçiren İmparator, 14 Kasım 565 günü kalp krizi geçirerek öldü. İmparator I. Justinianos’un cenazesi önce sarayda altın ve mücevherle süslü bir katafalka kondu ve daha sonra kilisedeki bir törenle karısı Theodora’nın yanında toprağa verildi⁶⁶.

Bizans İmparatorluğu’nun resmî öğretisi, I. Justinianos’un 40 seneye yaklaşan hükümdarlığı sırasında en iyi durumuna gelmiştir. İmparatorluğun resmî öğretisi üç tanedir. Bu üç öğretilerden birincisi Hristiyanlık dini, ikincisi Roma hukukundan gelen fikirler üçüncüsü ise erkin tanrısal kökenli olduğu inancıdır⁶⁷. I. Justinianos, İmparatorluğun çeşitliliğinin, büyüklüğünün ama aynı zamanda çelişkilerinin de simgesi olmuştur⁶⁸. Hayatı boyunca iki hayali için çalışmıştır. Birisi Hristiyanlık diğeri de Doğu ile Batı’nın tek imparatoru olmaktır. Bu iki büyük fikrin temsilcisidir⁶⁹. I. Justinianos hariç, doğudakilerin hemen hepsi Doğu Roma İmparatoru olduklarını bilmişler ve batıyı yeniden fethetmeyi asla düşünmemişlerdir⁷⁰.

Askeri başarıları ile eski Roma İmparatorluğunu yeniden kurmuş gibi görünen I. Justinianos, hukuku yeniden düzenlediği gibi bütün sınırlarda geniş bir korunma sistemi tesis ederek merkezî idareyi kuvvetlendirdi. Başarılarını İmparatorluk çapında giriştiği imar faaliyetleriyle taçlandırmak istedi. I. Justinianos, İmparatorluğun savunma yapılarını sağlamlaştırdı yahut yenilerini yaptırdı. Su yolları ve sarnıçlar açtırdı, köprüler kurdurdu, nehirlerin yataklarını

⁶⁵ M.V. Levtchenko, *Bizans Tarihi*, s.66.

⁶⁶ Radi Dikici, *Şu Bizim Bizans*, s.127-128; Harold Lamb, *Theodora ve İmparator Jüstinyen’in Dramı*, (Çev. İbrahim Şenel), İstanbul 2011, s.274).

⁶⁷ G.L. Seider, *Bizans Siyasal Düşüncesi*, s. 23.

⁶⁸ Michel Kaplan, *Bizans’ın Altınları*, s.18.

⁶⁹ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s. 28.

⁷⁰ Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s. 20.

dahi değiştirdi. Yeryüzündeki en iyi mühendisler ve en üstün teknoloji onundu. Nika İsyanı'nda yanmış olan Ayasofya'yı, Kutsal Meryem'in adına Roma mimari geleneğinin son örneği ve yeni Bizans sanatından ilk uygulamalarla muhteşem bir şekilde 5 yıl 10 ay 4 günde tekrar inşa ettirdi⁷¹. İmparator'un yaptırmış olduğu Ayasofya, Bizans sanatının şaheseri olup yıllara meydan okuyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak, I. Justinianos'un Roma İmparatorluğu'nu ihya ederek "tek evrensel Hristiyan İmparatorluk" hayali kısa zaman sonra sönmüştür. Hedefe ulaşma adına yapılan faaliyetler, parlak yaşantılar zamanla kaynakların israfına ve İmparatorluğun gücünün zayıflamasına sebep olmuştur⁷². Onun yapmış olduğu harcamaların maliyetini ödemek sonrakilere kalmıştır.

I. Justinianos'un fetihleri de uzun ömürlü olmamıştır. Kırk yıl sonra İspanya Vizigotların eline geçmiştir. İstanbul ile İtalya arasındaki kara bağlantısı Bulgar ve İslavların gittikçe artan akınlarıyla tehdit ediliyordu⁷³. I. Justinianos'un ölümüyle İmparatorluk en perişan dönemini yaşamaya başladı. İmparatorluk çok genişlemiş olmasına rağmen askerî ve malî bakımdan harap ve bitap bir hâlde idi. İçte ve dışta karışıklıklar ve saldırılar birbirini izliyordu⁷⁴. Oğlu II. Justinos'un babası I. Justinianos için söylediği sözler, onun babasına olan sevgisini göstermekle beraber devletin içine düştüğü durumu da en iyi şekilde özetlemekteydi; "Dünyanın ve şehrimizin ışığı, babamız Justinianos, sevildiğin sarayı terk mi ediyorsun? Akrabalarını, hizmetkârlarını ve halkını yalnız mı bırakıyorsun? Ülkeni hiç düşünmüyor musun? Avarlara, acımasız Franklara Gepidlere, Gotlara ve diğer ırklara, milletlere bak! İmkânlarını iyileştirerek çevremizde savaş için hazırlanıyorlar. Sen böyle ölmüş yatarken, biz hangi güçle bunlara karşı koyacağız?"⁷⁵.

Sonuç

Her ne kadar I. Justinianos Dönemi genelde parlak görünse de madalyonun diğer yüzü bu kadar parlak değildi. İmparatorun eski Roma'yı canlandırma adına Avrupa'daki yayılma hareketleri iç ve dış isyanları beraberinde getirmişti. Büyük harcamalarla yapılan mimari faaliyetler devletin maddi kaynaklarını bitirmişti. I. Justinianos, geriye karmaşa içersinde ve ekonomik bakımdan mahvolmuş bir imparatorluk bakiyesi bırakmıştı. Yapılan büyük harcamalar

⁷¹ Radi Dikici, *şu Bizim Bizans*, s.119; Cyril Mango, *Bizans Mimarisi*, (Çev. Mine Kadiroğlu), Ankara 2006, s.83-112; Işın Demirkent, *Mikhail Psellos'un*, s. 37; Aynı mlf., "Bizans", s.232.

⁷² www.tayproject.org/downloads/Bizans EA.pdf.(E.T: 23.12.2012).

⁷³ Şahin Uçar, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990, s.50; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, s. 48-49.

⁷⁴ John Haldon, *Bizans Tarih Atlası*, s.47; Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi*, s.34-35.

⁷⁵ Hatice Palaz Erdemir, *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişikleri*, İstanbul 2003, s.15.

zalimce vergilerle karşılaşmak istendiği için eski ve yeni alınan yerlerdeki vatandaşlar devlete düşman kesilmişlerdi. Halk vergi için gönderilen memurlara nefretle bakıyordu. Yaşanan bunca olaylara rağmen Doğu Roma'nın Bizans kimliğini kazandığı dönem daha çok İmparator I. Justinianos Devri'nde olmuştu.

I. Justinianos'un eski Roma topraklarını barbarlardan geri alarak İmparatorluğu tekrar eski sınırlarına ulaştırma ve Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurma ideali ona birçok reformlar yaptırdı. Maliyede, sivil idarede ve askeriyede yaptığı düzenlemeler merkezi idareyi yeniden yapılandırarak imparatora bağlılığı artırıyor. Ordu iki kısım hâlinde yeniden teşkilatlandırıldı. Ordudaki paralı askerî birlikler merkezî kolordular biçiminde düzenlendi. Sivil hukuk ve adaletin birçok cephesinde yaptığı reformlarla devlet otoritesini güçlendirerek Roma'dan farklı olarak feodal sistemin yapılanmasını kırmaya çalıştı. Yani imparatorluğun idaresini etkili ve mutlak hâle getirmek için -her ne kadar kendisinden kısa bir süre sonra bir kısmı uygulamadan kaldırılrsa da- çok sayıda idari ve adli düzenlemeler yaptı. Ancak eski Roma'yı canlandırmak adına yaptığı birçok reform ve yenilikler, onun içinde bulunduğu Doğu Roma'yı adeta eski Roma'dan farklılaştırarak yeni bir hüviyet kazandırıyor. Kısacası eski Roma'yı ihya etmek adına yaptığı bu çalışmalar ona eski Roma'yı kazandırmadı ama Doğu Roma'ya yeni bir kimlik kazandırdı. Doğu ile Batı Roma'yı bütünleştirmek adına yaptığı düzenlemeler (mimarî, askerî, adlî, idarî, hukuk ve din konularında olduğu gibi) daha çok Doğu'yu Batı'dan farklılaştırmıştı. Eski Roma'dan beri bir türlü sağlanamayan Doğu-Batı bütünlüğünü sağlamak için yola çıkan I. Justinianos, icraatlarıyla farkında olmadan bu ayrılığın daha da belirgin bir hal almasını sağlamıştı. Yani İmparator yaptığı bu yeniliklerle farkına varmadan Roma'nın doğusunu Bizanslılaştırmıştı.

Bizans'ı her ne kadar *Erken, Orta ve Geç Bizans* gibi dönemlere ayırsak da Roma ile Bizans'ın arasını bıçakla keser gibi bir noktadan veya bir zaman diliminden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Unutulmamalıdır ki Bizans, Roma'nın mirası üzerine kurulmuş bir devlettir. Roma'dan farklılaşıp ayrı bir devlet konumuna gelişi uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Eğer bu değişim sürecine bir başlangıç noktası koyacak olursak bunun için I. Justinianos devrini gösterebiliriz.

Evvelinde Roma sanatının devamı olan Bizans sanatı, zamanla ve bulunduğu coğrafyadaki kültürlerin etkisiyle kendisine özgü yeni orijinal bir karaktere bürünmüştür. Roma'dan Bizans'a bu sanat değişiminin rüzgârlarını I. Justinianos'un Ayasofya'yı yeniden inşasında açıkça görmekteyiz. Ayasofya Roma sanatının sonlarından Bizans sanatının da ilklerinden olma özelliğine sahiptir. Engin Akyürek, "*Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı*" adlı makalesinde bu değişimi şöyle anlatmaktadır; "*Bizans, başlangıcından sonuna*

kadar bir Ortaçağ uygarlığı değildir. Roma İmparatorluğu'nun ve onun antik kültürünün doğu topraklarındaki devamı olarak varlığını sürdüren Bizans, yüzyıllar boyunca bu kültürün sürdürücüsü olmuş, bu kültür uzun bir evrim sonucunda Ortaçağ kimliğine ulaşmıştır. Bu evrim çizgisinde, I. Justinianos'a kadar olan dönem "Romalı" yani ağır basan bir kültürdür. I. Justinianos ile sanat (ve bütünüyle kültür) geç Antik çizgisinden ayrılmaya başlar ve Hristiyanlık yavaş yavaş ön plana çıkar. I. Justinianos, geç Antikite'den Bizans Ortaçağı'na olan evrimin orta noktasındadır. Örneğin I. Justinianos'a kadar Antik Roma kentinin Hristiyanlaştırılmış bir kopyası olarak inşa edilen Konstantinopolis kenti, Nika ayaklanmasından sonraki yapım aşamalarında yeni bir anlayışın egemen olmasıyla artık model olarak Roma'nın alınmadığı yeni bir kimlik kazanıyordu"⁷⁶. Bu kimlik Bizans ve Bizanslaşma kimliğidir.

Sonuç olarak I. Justinianos'la Konstantinopolis artık bir Roma kenti olma özelliğini yitirmeye ve Bizanslı bir Orta Çağ kenti olmaya başlamıştır. Tarihçi Nicolai Lorga'nın dediği gibi: "İmparator I. Justinianos son Roma İmparatoru değil, ilk Bizans İmparatoru'dur".

KAYNAKÇA

- Ahmed Refik, *Bizans İmparatoriçeleri*, Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsı, İstanbul, 1331.
- Ahmet Refik (ALTINAY), *Bizans İmparatoriçeleri*, (Çev. Muammer Yılmaz), Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul, 2012.
- AKALIN, Cüneyt, "Roma Uygarlığı", *Taş Devrinden Ortaçağ'a Uygarlık Tarihi*, Desin yay., İstanbul, 2010.
- AKYÜREK, Engin, "Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı", *Sanatın Ortaçağı Türk Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar*, (Haz. Engin Akyürek), Kabalcı Yay., İstanbul 1996, s.72.
- BABİNGER, Franz, "Rum-Rûm", *İslâm Ansiklopedisi*, C.9, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.
- BAİLLY, Auguste, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Haluk Şaman), C.I, İstanbul tarihsiz.
- BARKER, Ernest, *I. Justinianos'tan Son Palaiologos'a Kadar Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünişü*, (Çev. Mete Tunçay), İstanbul, 1982.
- BAŞTAV, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)* T.K.A.E. Yay. Seri: III, S.A.25, Ankara, 1989.
- BAYLADI, Derman, *Bizans'ta Üç İmparatoriçe Theodore-İrini-Zoe*, Numara yay., İstanbul, 2009.
- BAYRAK, M.Orhan, *Resimli İstanbul Tarihi*, İnkilâp yay., İstanbul, 2003.
- BEYKTAY, Halil, "Vizörden Bizans: Haritalarla Düşünmek", *Cogito-Bizans*, Yapı Kredi yay., S.17, İstanbul, 1999.

⁷⁶ Engin Akyürek, "Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı", *Sanatın Ortaçağı Türk Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar*, (Haz. Engin Akyürek), Kabalcı Yay., İstanbul 1996, s.72.

- BROWN, Peter, *Geç Antikçağ'da Roma ve Bizans Dünyası*, (Çev. Turhan Kaçar), İstanbul, 2000.
- BURY, J.B., *A History Of The Eastern Roman Empire The Death Of Theodosius I. to The Death Of Justinian (395-565)*, C.I, London, 1923.
- CHEYNET, Jean-Claude, *Bizans Tarihi*, Dost Kitapevi yay., Ankara, 2008.
- CONNOR, Carolyn L., *Bizans'ın Kadınları*, (Çev. Barış Cesar), Yapı Kredi yay., İstanbul, 2011.
- ÇELİK, Mehmet, *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri-I (Kuruluşundan X.Yüzyıla Kadar)*, Akademi Kitapevi, İzmir, 1999.
- DALBY, Andrew, *Bizans'ın Damak Tadı Kokular, Şaraplar, Yemekler*, (Çev. Ali Özdemir), İstanbul, 2004.
- DEMİRKENT, Işın, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, TTK yay., Ankara, 1992.
- DEMİRKENT, Işın, "Bizans", *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı yay., C.6, İstanbul, 1992.
- DIEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (Çev. A.Gökce Bozkurt), İlgı Kültür Sanat yay., İstanbul, 2010.
- DIEHL, Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, (Çev. Cevdet R. Yularkıran), İstanbul, 1939.
- DİKİCİ, Radi, *Şu Bizim Bizans*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- EKREM, Reşat, *Bizans Tarihi (Şarki Roma İmparatorluğu 395-1453)*, İstanbul, 1934.
- EMECAN, Feridun M., *Fetih ve Kıyamet 1453*, Timaş yay., İstanbul, 2012.
- FREELY, John, *Saltanat Şehri İstanbul*, (Çev. Lale Eren), İstanbul, 1999.
- GIBBON, Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (Çev. Asım Baltacıgil), C.4, İstanbul, 1994.
- GRANT, Michael, *Roma'dan Bizans'a*, (Çev. Z.Zühre İlkelen), İstanbul, 2000.
- GREGORY, Timothy E., *Bizans Tarihi*, (Çev. Esra Ermert), Yapı Kredi yay., İstanbul, 2008.
- HALDON, John, *Bizans Tarih Atlası*, (Çev. Ali Özdamar), Kitap yayınevi, İstanbul, 2007.
- HERRİN, Judith, *Bizans, Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim yay., İstanbul, 2010.
- İŞİN, Ekrem, "Bizans Yok Demekle Bizans Yok Olmaz", *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*, 2.baskı, S.69-70, İstanbul, 2001.
- "İstanbul'un Sükutu", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, (Trc.O.Şaik Gökyay), II, İstanbul, 1956.
- KAPLAN, Michel, *Bizans'ın Altınları*, (Çev. İhsan Batur), İstanbul, 2001.
- KARAMUK, Gümeç, "Dağılmış Roma İmparatorluğu'nun Alanında Roma Zihniyetinin izleri", *Belleten*, C.LXVIII, S.253, Ankara, 2004.
- LAMB, Harold, *Theodora ve İmparator, Jüstinyen'in Dramı*, (Çev. İbrahim Şenel), İlgı yay., İstanbul, 2011.
- LAMB, Harold, *Bir İmparatorluğun Doğuşu* Konstantinapol, (Çev. Güneş Ayas), İstanbul, 2011.
- LEMERLE, Paul, *Bizans Tarihi*, (Çev. Galip Üstün), İletişim yay., İstanbul, 2004.
- LEVTCHENKO, M.V., *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, Doruk yay., İstanbul, 2007.

- MANGO, Cyrıl, "Bizans'ın Bıraktığı İzler...", (Çev. Ahu Antmen), *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*, 2.baskı, S.69-70, İstanbul, 2001.
- MANGO, Cyrıl, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev. Gül Çağalı Güven)YKM yay.,İstanbul, 2008.
- MANGO, Cyrıl, *Bizans Mimarisi*, (Çev. Mine Kadiroğlu), Ankara, 2006.
- ORTAYLI, İlber, *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul, 2006.
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.Fikret Işıltan), TTK yay., Ankara, 1999.
- PALAZ ERDEMİR, Hatice, *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul, 2003.
- PRALONG, Annie, *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*, (Çev. Buket Kitapçı Bayrı), Kitap yay., İstanbul, 2011.
- PROKOPIUS, *Bizans 'ın Gizli Tarihi*, Nisan yay., (Çev. Orhan Duru), İstanbul, 1999.
- RİCE, Tamara Talbot, *Bizans 'ta Günlük Yaşam, Konstantinopolis Bizans 'ın Mücevheri*, (Çev. Bilgi Altınok), İstanbul, 1998.
- SEIDER, G.L., *Bizans Siyasal Düşüncesi, Bizans Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökeni*, (Çev. Mete Tunçay), Göçebe yay., İstanbul 1997.
- SİNANLAR, Seza, *Atmeydanı, Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, Kitap yay., İstanbul, 2005.
- UÇAR, Şahin, *Anadolu 'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul, 1990.
- ULUGÜN, F.Yavuz, *Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi*, İzmit, 2010.
- VASILIEV, Alexander Alexandrovich, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.Arif Müfid Mansel), C.I., Maarif Matbaası, Ankara, 1943.
- VIKAN, Gary, "Bizans Sanatı", (Çev. Deniz Hakyemez-Yurdanur Salman), *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*,2.baskı, S.69-70, İstanbul, 2001.
- VRYONIS, Speros, "Bir Dünya uygarlığı Bizans", (Çev. Zariife Biliz), *Cogito*, Yapı Kredi yay., S.17, İstanbul, 1999.
- YERASİMOS, Stefanos, "Aziz Polyektos'tan Ayasofya'ya Kubbeli Bazilikanın Doğuşu", (Çev. Işık Ergüden), *Sanat Dünyamız-Bizans Özel Sayısı*,2.baskı, S.69-70, İstanbul, 2001.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, "Bizans Tarihi", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, C.3,İstanbul, 1982.
- Erişim tarihi:23.12.2012: http://www.tayproject.org/downloads/Bizans_EA.pdf.
- Erişim tarihi:15.07.2012: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kons%C3%BCI> .
- Erişim tarihi:17.08.2012: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Praetor>